

Enkele opmerkingen naar aanleiding van de theorie van Patinkin

van de Klundert, T.C.M.J.

Published in:
De Economist

Publication date:
1967

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
van de Klundert, T. C. M. J. (1967). Enkele opmerkingen naar aanleiding van de theorie van Patinkin. *De Economist*, 115(1), 60-71.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ENKELE OPMERKINGEN NAAR AANLEIDING
VAN DE THEORIE VAN PATINKIN*

DOOR

PROF. DR. TH. VAN DE KLUNDERT

1. Het boek *Money, Interest and Prices*, geschreven door D. Patinkin en voor het eerst verschenen in 1956, heeft heel wat stof tot discussie opgeleverd. Patinkin's positiebepaling hield zowel een aanval op het Keynesianisme als op de klassieke en neo-klassieke scholen in. De reactie kwam dan ook van beide kampen. De discussies met de Keynesianen over de existentie en de stabiliteit van het evenwicht bij volledige werkgelegenheid hebben in theoretisch opzicht de minste moeilijkheden opgeleverd. Verschil van mening blijft natuurlijk mogelijk bij het innemen van min of meer extreme standpunten met betrekking tot de actualiteit van bepaalde veronderstellingen. Wie alle evenwichtsscheppende tendenties bij voorbaat van geringe betekenis acht, ziet uiteraard weinig heil in een analyse van marktprocessen. De verafgoding van de wetten van vraag en aanbod is overigens evenzeer eenzijdig. Niettemin behoeft de erkenning, dat prijzen „beheerst” kunnen zijn, investeringen een grillig tijds patroon vertonen, en geldstelsels min of meer elastisch plegen te zijn de ontwikkeling van verfijnde theorieën niet in de weg te staan. Het is immers juist door middel van deze theorieën, dat wij enige greep op een complexe werkelijkheid verkrijgen.

De kritiek van Patinkin op klassieke en neoklassieke auteurs en de reacties van een aantal contemporaine schrijvers hebben geleid tot een duidelijkere formulering van de monetaire theorie. Zonder de plaats van het geld in de economie te overschatten, mag hierbij van een vooruitgang worden gesproken. Zoals in vele gevallen werd deze vooruitgang slechts moeizaam bereikt en bleven verschillen van mening bestaan. Nochtans is het niet ondenkbaar, dat met het

* De schrijver is Prof. Dr. P. Hennipman en Prof. Dr. F. J. de Jong erkentelijk voor hun stimulerend commentaar bij een vroegere versie van dit artikel.

verschijnen van de tweede, herziene editie van *Money, Interest and Prices* in 1965, de exegese van Patinkin's theorie kan worden afgesloten.¹ De onderhavige opmerkingen hebben de bedoeling deze gissing nader te adstrueren. Tegelijkertijd zullen wij de ook hier te lande wel verdedigde opvatting, dat de logica van Patinkin onweerlegbaar is, enigermate nuanceren.² Wij beperken ons hierbij tot de meest essentiële aspecten van de controversie. Een meer uitvoerige analyse zou, zoals ook bij andere onderwerpen het geval is, de introductie van wiskundige formules onvermijdelijk maken.

2. In de discussies over de plaats van het geld in algemene evenwichtsmodellen en de betekenis van de theorie van Patinkin spelen de wetten van Say en Walras een bepaalde rol. Het is daarom gewenst nog eens te benadrukken wat deze wetten inhouden. De wet van Walras zegt, dat de waarde van het aanbod van goederen en geld gelijk is aan de waarde van de vraag naar goederen en geld. Indien het inkomen van de economische subjecten los staat van het goederenaanbod in de economie, gaat deze gelijkheid doorgaans niet op. Patinkin wijst erop, dat Cassel een model, waarbij het aanbod van goederen als het ware uit een exogene bron stamt, analyseert. De wet van Walras is daarop niet van toepassing. Men kan echter stellen, dat een dergelijk model niet algemeen is. Het aanbod van goederen moet ergens vandaan komen. Het ontstaat door productie in de beschouwde periode of wordt onttrokken aan de voorraden, die de economische subjecten aan het begin van de marktperiode aanhouden. De wet van Walras gaat derhalve altijd op in een *algemeen* evenwichtsmodel. De gestelde voorwaarde motiveert de term „wet” in plaats van „identiteit”.

De interpretaties van de wet van Say zijn evenwel niet eensluidend. De bestudering van de geschriften van de klassieke auteurs heeft een tweetal versies van deze wet aan het licht gebracht, waarbij niet gezegd kan worden welke van de twee de overhand heeft. Overeenkomstig de ruime versie, wel aangeduid als de gelijkheid van Say, scheidt elk aanbod op lange termijn zijn eigen vraag, doordat bij verstoringen van het algemeen evenwicht corrigerende prijs- en interestbewegingen ontstaan. Volgens de enge opvatting is echter de

¹ D. Patinkin, *Money, Interest and Prices. An Integration of Monetary and Value Theory*, tweede druk, New York, 1965.

² Zie bijv. A. Heertje, „Prijs Theorie en prijspolitiek van de overheid, *De Economist*, april/mei 1962, alsmede van dezelfde auteur: „Die theoretische und empirische Bedeutung der Patinkin-Kontroverse”, *Kyklos*, 1964.-1. Verder J. Pen, „Patinkin's theorie na tien jaar”, *De Economist*, mei/juni 1966.

totale vraag naar goederen identiek gelijk aan het totale goederen-aanbod, waarbij deze beide grootheden natuurlijk in geldbedragen zijn uitgedrukt. De stelling, dat ieder aanbod zijn eigen vraag scheidt, wordt daarbij stringent opgevat. De identiteit van Say, gecombineerd met de wet van Walras, leidt tot de conclusie, dat het vraagoverschot (gedefinieerd als het verschil tussen vraag en aanbod) van geld identiek gelijk aan nul is.

Vandaar dat O. Lange betoogt, dat de identiteit van Say elke monetaire theorie uitsluit.³ Volgens deze auteur zijn de *geldprijzen* in modellen met een vraagoverschot van geld, dat identiek gelijk aan nul is, onbepaald. Dit kan als volgt worden verduidelijkt. Stel er heerst evenwicht op alle markten bij een gegeven verzameling van geldprijzen. Indien één van deze prijzen willekeurig wordt gewijzigd, zal het over het algemeen mogelijk zijn een nieuwe verzameling van prijzen te vinden, waarbij de goederenmarkten op zich beschouwd in balans zijn. Op de geldmarkt blijven vraag en aanbod steeds aan elkaar gelijk. De economie kan derhalve in evenwicht verkeren bij een oneindig aantal verzamelingen van geldprijzen. De identiteit van Say reduceert het aantal *onafhankelijke* vraagoverschotvergelijkingen met één, zodat er onvoldoende relaties over blijven om de evenwichtsprijzen te determineren.

In tegenstelling tot die van Lange richt de kritiek van Patinkin zich niet op de identiteit van Say. Patinkin is bereid de klassieke en neoklassieke auteurs met betrekking tot de 2e interpretatie van de wet van Say „the benefit of the doubt” te geven. Daarentegen komt de auteur van *Money, Interest and Prices* wel in het geweer tegen het zgn. homogeniteitspostulaat van de neoklassieken. Hieronder wordt verstaan de veronderstelling, dat de vraag- en aanbodfuncties van goederen homogeen van de nulde graad in de geldprijzen zijn. Homogeniteit van de nulde graad impliceert, dat vermenigvuldiging van alle prijzen met een willekeurige constante geen verandering brengt in de gevraagde en aangeboden hoeveelheden. Tengevolge van deze eigenschap van de vraag- en aanbodfuncties worden de relatieve prijzen of prijsverhoudingen uitsluitend in de goederensector bepaald. Het neoklassieke model wordt dan gewoonlijk gecombineerd met een kwantiteitsfunctie ter bepaling van de geldprijzen.

Patinkin ontkent niet, dat een dergelijk statisch systeem een

³ O. Lange, „Say's Law: A Restatement and Criticism”, in *Mathematical Economics and Econometrics*, (red. O. Lange, F. McIntyre en T. O. Yntema), Chicago, 1942.

wiskundige oplossing heeft.⁴ Een dergelijke oplossing heeft echter volgens de auteur de karakteristieken van een eindresultaat verkregen door een arbitraire normalisatie van het prijsstelsel. Men verkrijgt aldus verreken- in plaats van geldprijzen. De kritiek van Patinkin komt hierin overeen met die van Lange. Het homogeniteitspostulaat leidt tot een ongeoorloofde dichotomie van de reële en monetaire sectoren van de economie, waardoor de monetaire theorie buiten spel wordt gezet. Erger nog, de kwantiteitsvergelijking is in strijd met de overige relaties van het model. Uit de wet van Walras en het homogeniteitspostulaat volgt namelijk, dat het vraagoverschot van geld evenredig met het algemeen prijsniveau is. De vraagoverschotfunctie van geld, die uit de kwantiteitsformule kan worden afgeleid, heeft echter deze eigenschap niet. De geldvoorraad is immers niet afhankelijk van het prijspeil. De kwantiteitsformule dient daarom volgens Patinkin te worden verworpen, zodat het prijsniveau onbepaald blijft. Uitgaande van evenwichtssituaties op de goederenmarktèn laat een verdubbeling van alle geldprijzen de marktsituaties onveranderd. Het evenwicht kan worden bereikt bij een onbeperkt aantal verzamelingen van geldprijzen.

3. Volgens Patinkin is het dan ook noodzakelijk om de reële kasvoorraden van de economische subjecten op te nemen in de vraagfuncties met betrekking tot goederen en vermogenstitels (obligaties). De auteur wijst alle andere oplossingen af. Zo lijkt het althans in de eerste editie van *Money, Interest and Prices*. In de tweede herziene, uitgave van dit boek signaleert de auteur een alternatieve oplossing. Dat dit alternatief minder beklemtoond wordt, hangt wellicht samen met het feit, dat de herziening van een bestaande tekst iets anders is dan het schrijven van een nieuw boek. In het voorwoord tot de tweede editie merkt de auteur dan ook op: „This book is not the one that would have emerged were I to be writing for the first time”.⁵ Voordat wij op deze alternatieve oplossing ingaan, is een korte bespreking van Patinkin's traditionele presentatie op zijn plaats. Wij zullen ons in het vervolg hoofdzakelijk bezig houden

⁴ Niettemin hebben uitlatingen van Patinkin in de eerste editie van zijn boek verwarrend gewekt met betrekking tot het vraagstuk van de existentie. Zie bijv. S. Valavanis, „A Denial of Patinkin's Contradiction”, *Kyklos*, 1955-4, en G. C. Archibald en R. G. Lipsey, „Monetary and Value Theory: A Critique of Lange and Patinkin”, *Review of Economic Studies*, oktober 1958. R. E. Kuenne, *The Theory of General Economic Equilibrium* (Princeton, 1963, p. 333) maakt in dit verband onderscheid tussen „evenwichtsbeschrijvende” en „evenwichtsbepalende” systemen. Zie verder G. Ackley, *Macroeconomic Theory*, New York, 1961, p. 12 e.v.

⁵ D. Patinkin, op. cit., p. XIII.

met de macro-economische gedachtengang. Nochtans dient bij een bespreking van gedragsrelaties te worden teruggegrepen op de beslissingen van economische subjecten.

Patinkin neemt, zoals gezegd, de reële kasvoorraad (geldhoeveelheid gedeeld door het algemeen prijspeil) op als verklarende variabele in de vraagoverschotfuncties naar goederen, geld en (homogene) obligaties. Vraagoverschotfuncties worden verkregen door aftrekking van afzonderlijk beredeneerde vraag- en aanbodfuncties. Een toename van de nominale geldhoeveelheid leidt nu tot een doorbreking van het evenwicht in de goederensector door middel van het reële kaseffect (RKE). De dichotomie is doorbroken en het geld is niet langer neutraal. Een vergroting van de geldhoeveelheid leidt via het RKE tot een hoger algemeen prijsniveau. De opneming van de reële kasvoorraad als variabele in de vraagoverschotfuncties vloeit voort uit de analyse van het micro-economisch gedrag. Zo zal bijvoorbeeld de consument beslissen over de aankoop van goederen, alsmede over de aanpassing van zijn geldvoorraad en zijn bezit aan obligaties, gegeven een bepaald inkomen en initiële bezittingen. Verondersteld wordt, dat het economisch subject niet aan geldillusie lijdt, zodat een verdubbeling van de geldvoorraad in de economie tot een verdubbeling van de prijzen voert. In overeenstemming met de kwantiteitstheorie is het geld ook in deze simpele versie van Patinkin's theorie neutraal.

Er dient nadrukkelijk op te worden gewezen, dat op deze plaats uitsluitend van een RKE wordt gesproken bij een welstands- of rijkdomseffect van de reële kasvoorraden. Veranderingen in de rijkdom geven aanleiding tot bestedingsmutaties. Anderzijds kan op het substitutie-effect van de reële kasvoorraden worden gewezen. Een wijziging van de reële kasvoorraad noopt tot een aanpassing, waarbij de relatieve posities van de verschillende vermogenstitels worden herzien. De interest zal hierdoor worden beïnvloed, zodat indirect ook de bestedingen de weerslag van een mutatie in de reële kassen ondervinden.

Patinkin insisteert, dat de analyse van evenwicht en stabiliteit op de geldmarkt op het RKE dient te berusten. De dichotomie moet worden bestreden. Dit standpunt is op zijn minst eenzijdig. Stel immers, dat RKE uitsluitend op de markt voor obligaties optreedt. Het homogeniteitspostulaat kan dan worden gehandhaafd en de goederenmarkt wordt uit balans gebracht door wijzigingen in de interest. Patinkin heeft deze mogelijkheid reeds in de eerste editie

van zijn boek gezien, maar onmiddellijk verworpen op empirische gronden. Econometrische studies zouden hebben uitgewezen, dat het RKE op de goederenmarkten werkzaam is. Zoals J. Pen onlangs in zijn bespreking van de tweede editie constateerde, zijn echter ook de meer recente onderzoekingen in dit opzicht allerminst bevredigend.⁶

4. Tegen de algehele eliminering van het RKE behoeft vanuit theoretisch standpunt geen bezwaar te bestaan. Men neemt dan de reële kasvoorraad niet meer als verklarende variabele op in de vraagoverschot functies. De dichotomie wordt gehandhaafd, maar de kwantiteitsformule wordt vervangen door de liquiditeitsvoorkeursfunctie. Op de argumenten, die de aanleiding kunnen vormen tot het ecarteren van het RKE, komen wij hieronder terug.

De vraag naar geld kan worden opgevat als een functie van de interest, het reële nationale inkomen en het algemeen prijsniveau. Verwachten de economische subjecten, dat het vigerende prijspeil ook in de toekomst zal gelden, dan zal de vraag naar geld *ceteris paribus* zelfs recht evenredig zijn met het algemeen prijsniveau. De afhankelijkheid van de interest vloeit voort uit het feit, dat het alternatief voor het aanhouden van geld beleggen in obligaties is. De veronderstelling, dat niet de totale vraag naar geld, maar slechts de vraag uit hoofde van voorzorgs- en speculatiemotieven mede door de interest bepaald wordt, heeft weinig overtuigingskracht. Welke factoren de vraag naar geld zo volledig mogelijk verklaren doet overigens voor ons doel niet terzake. Het gaat op deze plaats, zoals reeds gezegd, om de essentiële aspecten van de controverse. De vraagfunctie naar geld wordt daarom zo eenvoudig mogelijk voorgesteld. In sterkere mate geldt dit nog voor de aanbodfunctie. Wij veronderstellen namelijk dat het aanbod van geld exogeen bepaald is.

Bij het tot stand komen van het evenwicht op de geldmarkt en de markt voor obligaties speelt de interest een belangrijke rol. Opgemerkt dient echter te worden, dat de interest als relatieve prijs gedetermineerd wordt in de sfeer van de reële grootheden. De interest is gelijk aan de marginale produktiviteit van investeringen. Deze tweevoudige functie van de interest bewerkstelligt een integratie tussen de monetaire en de reële sector van de economie.

Ter toelichting gaan wij opnieuw uit van een situatie met evenwicht op alle markten. Stel nu, dat in de geschetste situatie de aan-

⁶ J. Pen, art. cit., p. 278.

geboden geldhoeveelheid toeneemt. Het gevolg hiervan is een daling van de interest. De economische subjecten zijn immers slechts bij een lagere interest bereid een grotere reële kasvoorraad aan te houden. De daling van de interest stimuleert de vraag naar investeringsgoederen. Daar de volledige werkgelegenheid bereikt is, zal het prijsniveau door de vergrote vraag naar goederen gaan stijgen. De prijsstijging tast de reële liquiditeitsposities aan en de interest gaat weer omhoog. Uiteindelijk resulteert uit een bepaalde stijging van het geldvolume een evenredige vermeerdering van alle prijzen. De conclusie van de kwantiteitstheorie is juist, maar het mechanisme dient te worden gespecificeerd.

De flexibiliteit van de interest en de interestgevoeligheid van investeringen garanderen in de onderhavige beschouwingwijze de terugkeer naar het evenwicht. Men spreekt in dit verband wel van het indirecte evenwichtsmechanisme. Het RKE zou kunnen worden opgevat als een alternatieve, meer direct gerichte, tendens naar dit evenwicht toe. Gegeven de overige veronderstellingen van het model, zou de situatie van volledige werkgelegenheid dan kunnen worden gerealiseerd, ook al zouden de investeringen exogeen gedetermineerd zijn. Een dergelijke tolerante houding ten aanzien van het RKE wordt echter niet altijd aangetroffen. In het bijzonder door economen van de universiteit van Chicago is op diverse gronden twijfel gehecht aan de logische fundering van het RKE. Op de voornaamste tegenargumenten van deze auteurs zal thans nader worden ingegaan.

5. Wij beginnen met een bespreking van de kritiek, die blijkens een mededeling van H. G. Johnson steunt op de „oral tradition of the University of Chicago Money and Banking Workshop”. Deze kritiek berust op het onderscheid tussen stroom- en voorraadgrootheden.⁷ Het door Johnson slechts summier weergegeven argument treft men eveneens aan in het boek *National Income and the Price Level*, geschreven door M. J. Bailey, een andere vertegenwoordiger van bovengenoemde groep.⁸

Volgens Bailey is het noodzakelijk te veronderstellen, dat het evenwicht in de sfeer van de voorraadgrootheden op elk moment gerealiseerd is. Doet men dit niet dan worden statica en dynamica met elkaar verward. Voorraadgrootheden zijn de kassen en de obligaties.

⁷ H. G. Johnson, „Monetary Theory and Policy”, *American Economic Review*, juni 1962; herdrukt in *Surveys of Economic Theory*, Deel 1, Londen en New York, 1965, p. 339.

⁸ M. J. Bailey, *National Income and the Price Level. A Study in Macroeconomics*, New York, 1962, p. 117 e.v.

Een aanpassing van de gewenste aan de bestaande voorraden opgevat als functie van de tijd past niet in een statische theorie. De mutaties in de voorraadgrootheden vinden derhalve in de gedachten-gang van de auteur oneindig snel plaats. Anderzijds zullen de consumptiehuishoudingen de stroom van hun consumptie-uitgaven in overeenstemming brengen met hun inkomensstroom. Daaruit vloeit voort hoeveel de consumenten per tijdseenheid aan hun bestaande rijkdom wensen toe te voegen. De vorm waarin de rijkdom wordt aangehouden, wordt zoals gezegd, bepaald door de allocatie van voorraden. Deze wijze van voorstellen impliceert dat de reële kasvoorraden geen invloed hebben op bestedingen.

De economen uit Chicago verwijten Patinkin, dat hij in de budgetvergelijking van de consument ten onrechte stroom- en voorraadgrootheden bij elkaar optelt. Om deze stelling te bewijzen gaan deze auteurs uit van de volgende constructie. De reële kasvoorraad wordt als een inferieur goed aangemerkt. Dit betekent, dat bij een daling van de reële kasvoorraad *ceteris paribus* het economisch subject zijn gedurende de week beoogde consumptie zal beperken teneinde de geplande kasvoorraad te vergroten. Door nu de periode van een week te verkorten en het inkomen proportioneel te verkleinen, zodat de inkomensstroom ongewijzigd blijft, kan men het de consument onmogelijk maken zijn consumptie voldoende te beperken om de geplande kasvoorraad te realiseren. De conclusie luidt dan, dat inferioriteit van de reële kasvoorraden niet invariant is met betrekking tot de gekozen tijdseenheid. Overigens dient te worden opgemerkt, dat de inferioriteitshypothese slechts bij wijze van voorbeeld wordt gehanteerd.

Patinkin stelt hier tegenover, dat hij geen stroom- en voorraadgrootheden optelt, maar in feite twee voorraadgrootheden sommeert. Deze gedachte wordt nader uitgewerkt in een aan de tweede editie toegevoegde mathematische appendix.⁹ Zoals blijkt worden in de budgetrestricties de reële kasvoorraad en het inkomen van de gehele week opgeteld. Het elders gedefinieerde inkomen heeft betrekking op de integraal van een stroom, zodat de dimensie er van niet mede bepaald wordt door de gekozen tijdseenheid van de analyse. Uiteraard is het inkomen wel afhankelijk van de integratiegrenzen. Anders gezegd: het inkomen wordt bepaald door de tijdsduur van de inkomensperiode. In dit opzicht is er een verschil met

⁹ D. Patinkin, op. cit., p. 515 e.v. en p. 423 n. 16.

voorraadgrootheden zoals de geldhoeveelheid, maar dit heeft geen betekenis voor de optelbaarheid.

Met betrekking tot het voorbeeld van inferieure reële kasvoorraden onderscheidt Patinkin twee mogelijkheden. Een verkorting van de periode van een week kan betekenen, dat de horizon van het individu wordt verlegd. In plaats van een verwachte inkomensstroom gedurende een week rekent het individu bijvoorbeeld met een inkomensstroom gedurende een dag. Men reduceert dus de rijkdom in de zin van een contant gemaakte verwachte inkomensstroom. Daaruit kan inderdaad voortvloeien, dat het individu zijn vraag naar geld moet beperken. Een andere mogelijkheid is, dat de horizon dezelfde blijft, maar de inkomensperiode wordt gereduceerd tot één dag. De maximaal mogelijke vergroting van de reële kasvoorraad gedurende een dag is zodoende beperkt tot het inkomen van die dag. De rijkdom van het economisch subject ondergaat evenwel geen verandering door de verschuiving van inkomen naar de „toekomst”. Het subject *kan* derhalve de gewenste toevoeging aan zijn reële kasvoorraad altijd financieren door te lenen op basis van zijn toekomstig inkomen. Bij een grotere frequentie van de ontvangsten zal de behoefte aan liquiditeiten in feite wel afnemen. Dit is echter een bijkomstig aspect van de discussie.

6. Van geheel andere aard is de aanval op het RKE, waarbij de reële kasvoorraad als variabele in de macro-economische produktiefunctie wordt opgenomen. Bij de weergave van deze constructie zullen wij ons wederom baseren op de uiteenzettingen van Bailey.¹⁰

Een positief verband tussen het reële nationale inkomen en de reële kasvoorraad kan op twee manieren worden gemotiveerd. In de eerste plaats kan de statistisch waargenomen produktie stijgen bij een toeneming van de reële kasvoorraden, omdat deze voorraden betalingen vergemakkelijken en aldus andere produktiemiddelen vrij maken. In de tweede plaats kan worden gesteld, dat het aanhouden van liquiditeiten een directe satisfactie verschaft vergelijkbaar met bijvoorbeeld het genot van vrije tijd. Deze rechtstreekse bevrediging vloeit voort uit een gevoel van veiligheid, dat de consument aan het bezit van kasvoorraden ontleent. Deze satisfactie dient als geïmputeerde consumptie tot het reële nationale inkomen te worden gerekend.

Indien de reële kasvoorraad tevens van invloed is op de vraag naar goederen, doen zich bij een stijging of daling van deze grootheid

¹⁰ M. J. Bailey, op. cit., p. 185 e.v. en p. 59 e.v.

tegengestelde tendenties voor. De einduitkomst is daarbij onzeker. Compenseren de effecten aan de produktie- en de vraagzijde elkaar, dan behoeft de reële kasvoorraad niet als variabele in de macro-economische vraagoverschotfunctie te verschijnen. Het RKE kan in dat geval zijn evenwichtsscheppende rol via de goederenmarkt niet vervullen. Het argument is subtiel, maar mist ons inziens overtuigingskracht. Het is dan ook niet noodzakelijk hier langer bij stil te staan. Te meer, daar ons nog een belangrijk discussiepunt wacht.

7. In de tweede editie van zijn boek maakt Patinkin onderscheid tussen „intern” en „extern” geld. Dit onderscheid is afkomstig van J. G. Gurley en E. S. Shaw.¹¹ Tegenover „intern” geld staat een schuld van de particuliere sector aan de overheid of de banken. „Extern” geld daarentegen is verkregen zonder een schuld aan te gaan. Het is door de overheid ter betaling voor geleverde goederen en diensten in omloop gebracht. Indien het geld volledig „intern” is, staan tegenover de kasvoorraden van particulieren schulden van een gelijke waarde. De reële kasvoorraden zijn in een dergelijk geval geen bestanddeel van de (netto) reële rijkdom, zodat zij *niet* als een determinant van de bestedingen kunnen worden aangemerkt. Het macro-economisch model van Patinkin wordt derhalve gereduceerd tot het model dat onder punt 4 werd besproken. De stelling, dat het RKE een *sine qua non* voor de monetaire theorie is, heeft daarmee aan betekenis ingeboet. Patinkin wordt gedwongen te erkennen, dat de dichotomie tenminste in een bepaald geval hout snijdt.

Het oorspronkelijke model van Patinkin heeft dan kennelijk betrekking op „extern” geld. In de jongste visie van deze auteur spelen beide geldsoorten een rol. Daarentegen betoogt H. G. Johnson, dat het onderscheid tussen „intern” en „extern” geld artificieel is.¹² Volgens laatstgenoemde heeft al het geld de kenmerken, die door Gurley en Shaw aan „intern” geld worden toegekend. In dat geval verliest het RKE zijn betekenis.

Johnson argumenteert, dat het gemaakte onderscheid tussen „intern” en „extern” geld een generalisatie van het monetaire distributie-effect impliceert. De theorie van het distributie-effect, voor het eerst ontwikkeld door L. A. Metzler, houdt in, dat wij-

¹¹ J. G. Gurley en E. S. Shaw, *Money in a Theory of Finance*, Washington D.C., 1960. Gurley en Shaw spreken over „inside money” en „outside money”. Wij hebben dit vertaald als „intern” en „extern” geld.

¹² H. G. Johnson, art. cit.

zigen in de verhouding tussen obligaties van de overheid en andere activa in bezit van de particuliere sector een (netto) bestedingseffect uitlokken.¹³ De reden hiervoor is, dat de overheid zich in tegenstelling tot particulieren niet behoeft te bekommeren om de omvang van haar schuld. De overheid kan immers geld scheppen en bezit anderzijds het vermogen door middel van belastingheffing de verschuldigde interestbetalingen te financieren. De laatstgenoemde constatering kan evenwel worden omgebogen tot een tegenargument. De gekapitaliseerde waarde van de belastingen, die de overheid zal heffen ter betaling van de interest, betekent voor de particuliere sector een schuld. Deze schuld staat tegenover een even grote vordering op de overheid, zodat per saldo geen bestedingseffecten zullen voortvloeien uit wijzigingen in het bezit van overheidsobligaties. Uiteraard is in deze gedachtengang geabstraheerd van effecten veroorzaakt door veranderingen in de personele verdeling.

Waarom zou deze logica niet van toepassing zijn op het grensgeval van de niet interestdragende overheidsschuld, zo vraagt Johnson zich af? Deze schuld is ook een schuld van het publiek aan zichzelf, hetgeen tenslotte ook van andere niet door de wet geschraagde betaalmiddelen gezegd kan worden. De meest elegante benadering van de monetaire theorie is daarom volgens deze auteur de gedachtengang gebaseerd op „intern” geld. Het RKE op de wijze van Patinkin staat dan natuurlijk buiten spel.

8. Een samenvattend oordeel kan niet anders dan genuanceerd luiden. De oplossing, die Patinkin heeft gegeven om uit het door hem gestelde dilemma te komen, is niet onaanvechtbaar. De introductie van een liquiditeitsvoorkeurfunctie is voldoende voor het ontwikkelen van een monetaire theorie. De veronderstelling, dat al het geld „intern” is, reduceert het macro-economische model van Patinkin zelfs tot dit in het bovenstaande besproken alternatief. Anderzijds moet worden erkend, dat door het poneren van een dichotomie tussen de reële en de monetaire sector van de economie onvoldoende rekening wordt gehouden met individuele keuzevraagstukken en de institutionele aspecten van een geldverkeershuishouding. In de discussie over stroom- en voorraadgrootheden ligt daarom naar onze mening het gelijk aan de zijde

¹³ L. A. Metzler, „Wealth, Saving and the Rate of Interest”, *Journal of Political Economy*, april 1951.

van Patinkin.¹⁴ Men dient nochtans de oorspronkelijkheid en betekenis van Patinkin's visie niet te overdrijven. De bestudering van de rol van het geld zal niet beperkt mogen blijven tot het analyseren van algemene evenwichtsmodellen met volkomen transparante markten.¹⁵

Summary

SOME OBSERVATIONS IN CONNECTION WITH PATINKIN'S THEORY

The new and revised edition of *Money, Interest and Prices* by Don Patinkin may be seen as a terminal point in a long and often confused debate. Patinkin criticizes, as is generally known, the homogeneity postulate of classical and neoclassical models. He argues that if relative prices are determined in the commodity markets the general price level remains undetermined. The sole way out is, according to Patinkin, the introduction of real cash balances in the excess demand functions for commodities.

The logical necessity of Patinkin's solution is disputable. The price level is also determined in a model where the excess demand functions for commodities are homogeneous of degree zero and the demand for money depends on the interest rate, the price level and real (national) income. The commodity markets are disturbed by monetary factors through fluctuations in the interest rate, because investment is assumed to be interest elastic.

The arguments proposed to eliminate the wealth effect of real cash balances are no more convincing than Patinkin's own onesidedness. Three objections of scholars from the University of Chicago are discussed.

Firstly the thesis that decisions of households with respect to flow and stock variables ought to be interpreted as distinct, is reviewed. Secondly, the idea that real cash balances are productive is questioned. Finally, attention is given to the introduction of inside money as opposed to outside money, following the definitions of Gurley and Shaw. As Patinkin observes in his new edition, the case of inside money only reduces his model to the one mentioned in our second paragraph. But why should all money have the characteristics of inside money as Harry Johnson wants it to have?

¹⁴ Wij wijken hiermede af van een eerder ingenomen standpunt. Zie Th. van de Klundert, *Van prijstheorie naar prijsbeleid: een ideologisch conflict*; Leiden 1964, p. 11 n. 21.

¹⁵ Vgl. D. Dewey, *Modern Capital Theory*, New York, 1965, p. 182 en G. L. S. Shackle, *A Scheme of Economic Theory*, Cambridge 1965, p. 23 en *The Nature of Economic Thought*, Cambridge 1966, p. 9.